

ՄԱՍԻՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ

ՏԵՕՐԷՆ—ԽՄԴԱԳԻՐ

ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

49^{րդ} ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 21

20 ՄԱՅԻՍ 1900

Մասիս շաբաթաբերքի տարեկան բաժանորդագիրն է կես օսմ. ոսկի թե՛ Կ. Պոլսոյ եւ թե՛ գաւառներուն համար, կանխիկ : Արտասանման՝ 12 Ֆրանկ : Վեցամսեայ կամ եռամսեայ բաժանորդագրութիւն չընդունուիր : Բաժանորդագրութիւնները կը սկսին ամեն ամսոյ մէկէն :

Մասիս հրապարակ կ'ելլէ ամեն շաբաթ առօրէ, եւ կը գտնուի Բերայի բոլոր ծխաւորուն ու Պահչե-Գաբուի ջրավաճառներուն խանութները, ինչպէս նաեւ Ղալաթիոյ, Պոլսոյ եւ բոլոր արուարձաններու լրագրավաճառներուն հոլ :

Ձեռքէ կը ծախուի ՀԱՏԸ 40 ՓԱՐԱՅԻ

ՀԱՍՏԻ

در علیہ غلطہ « ماسیس » غزتی ادارہ سی

ԽՄԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՄԱՍԻՍ»

Ղալաթիս, Նորասուկեան Խան, Թիւ 13

Rédaction de la Revue MASSIS

Galata, Constantinople

ԿԱՐՈՂ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԻՋՊԱՆՈՒՂԻ ՄԸ ԿՈՒՂՈՒԻ մօտակայ գաւառակի մը նորահաստատ Մանկապարտեզին համար, գոհացուցիչ ամսականով: Դիմել Մասիսի եմբարքութեան:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱՆԻ ԹԻՒՆՔ

Ա.

ԱՐՈՒԱՐՁԱՆԻՆ ՏՂԱՆ 3 հասոք

Բ.

ՀԱՆՐԱԿԱՌՔԻՆ ՈՃԻՐԸ 1 հասոք

Թարգմանութիւնք Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆԻ

Խիստ հետաքրքրաշարժ, գրաւիչ եւ միանգամայն բարոյացուցիչ վէպեր:

Կը գտնուին ամէն գրաւաճառաց քով:

Կեդրոնատեղին է Պաղատեան գրատուն, Սուլթան Համամ, թիւ 14:

Դիմել իւրաքանչիւր հասոքին 5 դրուց:

ՅՈՅԺ ԳԵՂԵՅԻԿ և ընտիր ապրանքներ ծախու հանուած են նոր Օ ԲԻԷՆԹԱՆ վաճառատան մէջ, Բերա, Պօն Մարշէին դիմաց. պէտք է գիտնալ որ այս ապրանքները անհաւատարի կերպով աժան են, որովհետեւ վաճառատունէն ուղղակի կը հասնին և պզտիկ շահով մը կը ծախուին: Հասարակութիւնը խիստ շահաւոր պայմաններով և չափաւոր գիններով պիտի կրնայ ուրեմն գնել եղանակին համար իրեն

պէտք եղածը, ինչպէս քորսածի և սլուզի համար մետաքսէ կերպաններ լաւ տեսակէ և նոր գծադրութեամբ, մէթրօն 10, 12 և 14 զրուշի, թափթա կլասէ՝ երաշխաւորուած իր դիմացկունութեանը համար ամէն նոր գոյներով, մէթրօն 12 և 14 զրշի, Ֆանթէզի մետաքսէ կերպաններ ամբողջ քոթիւմի համար, մէթրօն 15, 18, 20 և 25 զրշի, բուրգէ և բրդախառն մետաքսէ նուվօթէ խիստ գեղեցիկ կերպաններ, մէթրօն 6 զրշէն, լաւ տրա կառնի բէլլըրիներ 95 և 120 զրշի. թափթայէ ժիւրօններ խիստ դիմացկուն, 90 և 105 զրշ. պլուզներ և քորսածներ թափթա իւնի կամ ֆանթէզիով կարուած և գեղեցիկ կառնիւթիւրներով 95, 105 և 120 զրուշի. ընտիր տեսակէ թափթա էքստէ հովանոցներ 35 զրշի. ևայլն, ևայլն:

Վերեւ ծանուցուած ապրանքներէն զատ, մեր վաճառատան մէջ կը գտնուին կատարեալ մթերք մը ճոխ ապրանքներու, ինչպէս Բարիզեան ամենէն գեղեցիկ մետաքսեղէններու և բրդեղէններու, խիստ գեղեցիկ սրօտէ քոթիւմներ, բէլլըրիներ՝ ամենագեղեցիկ կարնիթիւրներով և վերջին նորաձեւութեան վրայ շինուած: Այս ամէն ապրանքները նոյնպէս խիստ չափաւոր գիններով կը ծախուին:

ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ «ԲԻԷՆԹԱՆ»Ի

ԿԻՍՍՄՍԵԱՅ “ՄԱՍԻՍ”Ի 1899Ի ՏԱՐԵՇՐՁԱՆԸ, 608 կրկնասիւնակ էջերէ բաղկացած, ճոխ բովանդակութեամբ, իր ամբողջական հատոր մը թղթակազմ, հրապարակ ելած է եւ կը ծախուի ամէն գրաւաճառի քով: Կեդրոնատեղին է Յ. ՄԱՏԹԷՆՈՍԵԱՆ Տպարան: Գինն է 40 զրշ.: Գաւառներէ ուղղորդող պէտք է 5 զրշ. աւելի վճարեն իրր թղթատարի ծախք:

ՄԱՍԻՍԻ այն ընթերցողները որոնք հաւաքածոյ չեն կազմեր եւ առաջին թիւէն տրամադրելի ունին, ծառայութիւն մը մատուցած պիտի ըլլան իմբարգրութեան՝ զրկելով այդ թիւը զոր պատրաստ ենք գնելու կրկին գինով, որքան օրինակ որ բերուի:

ՄԱՍԻՆ

49^{րդ} ՏԱՐԻ

— 20 ՄԱՅԻՍ 1900 —

ԹԻԻ 21

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Աշխարհական հոգեմեղման. ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻՍՐԵԱՆ. — Փօրուրըն (Նորալիկ). Գ. 20ՀՐԱՊ. — Ռուս գիտուններ. ՄԻՇԷԼ ՏԸԼԻՆ. — Բանասերժուրիսներ. Մալիսի հինգը. ԱԳԵՔՍԱՆԴՐ ՓԱՆՈՍԵԱՆ. Երաժըտունին. Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ. — Հնդկական Տաամներ. «Յարուրին». Բոշ Պուրժե. Թարգմ. ԵԻՓԻՄԷ ՕՏԵԱՆ. — «Մասիս»ի Յուշատարք:

ԱԾԽԱՐՀԱԿԱՆ ՀՈԳԵՅԱՆԳԻՍՏ

Անշուշտ էրգրումի Մայր եկեղեցիին մէջ Պատարագ եւ Պաշտօն մատուցին երէկ, ազա Մկրտիչ Սանատարեանի յիշատակին որուն մահուան տասներորդ տարեգարծին էր: Հոս Պոլսոյ եկեղեցիներուն մէջ խաչ մը հանող չի գտնուիր իր վրայ, թէ եւ հազուադէպ չէ որ Թաղական Խորհուրդ ու քահանայական դաս իրար անցին է՛ն ոսկեհուռ շուրջառնեք հանելու եւ է՛ն փառաւոր լուսազարդումը կատարելու այն Պաշտօններուն առթիւ որոնք կր կատարուին՝ տունի մը կէտը կամ տարեկան քանի մը ոսկի ժամուն թողած անձերու մահուան տարեգարծին օրը: Եւ երբեմն, նոյն իսկ այդքանն ալ չի կտակողներուն, բաւական է որ ընտանիքին կողմէ փափագ մը յայտնուի՝ ծախքը հազացուելու յօժարութեամբ:

Սանատարեանը ընտանիք չունէր. ազգին ազաքը իր զաւկները նկատեց եւ անոնց մէկ մասին կրթութիւնը ու ապագան ապահովելով մեռաւ: Պոլիս ու գոտառները հաւատարապէս օգտուած են ու կ'օգտուին այդ պատուական Հայուն հիմնած կրթական հաստատութենէն որ 1881էն մինչեւ 1899 ունեցած է 75 ուսումնաւարտ եւ 9 շրջանաւարտ ալ արհեստական ճիւղին մէջ: Կ'արժէր որ էրգրումէն դուրս ալ, ուրիշ միջա-

վայրերու մէջ, մանաւանդ այստեղ, հոգեհանգիստ կատարուէր ամէն տարի մայիս 19ին, Սանատարեանի յիշատակը օրհնուելու համար:

Բարեբաղդաբար, աշխարհական հոգեհանգիստ մըն ալ ունինք, լրագրութեան միջոցաւ կատարուածը, պարզ ու անշուք, — անկեղծ սրտով գրուած էջի մը նուիրումը՝ ճշմարիտ բարերարներու յիշատակին, — որ թէ եւ զուրկ կրօնականին պատկառանքէն՝ բարիք թելագրուել ու բարեգործութիւն ներշնչող բան մը կրնայ ունենալ իր մէջ:

1890 մայիս 19ին, Բարիւղէն հեռագիր մը կր գուժէր Սանատարեանի մահը:

Ծերունի բարերարին մարմինը տարին հանգչեցնել թիֆլիզ, Վանքի Մայր եկեղեցիի պարտէզին մէջ, Կուր գետի ափին մօտ, թէ եւ անոր բուն մահարձանը՝ իր անունը կրող հոյակապ վարժարանն է:

Տասը տարիներ անցան այդ թուականէն ի վեր, ու Սանատարեանին հաւատարող տասը բարերար շենք ունեցած տակաւին. ի՛նչ նշանաւոր անձնաւորութիւններ ու մեծահարուստ Հայեր անցան գացին սակայն այդ ժամանակամիջոցին մէջ: Անյիշատակ զոցուող այս գաղաղներուն առջեւ, աւելի՛ մեծ ու պատկառելի կը դառնայ անունը անոնց սրունք

տեւական հետք մը կը թողուն , բարոյական ու նիւթական : Աղա Մկրտիչ Սանասարեանը ո՛չ միայն բարիք ընել ուզեց , այլ գիացաւ նաեւ թէ ինչպէ՛ս պէտք է ընել բարիքը որ չի կորսուի : Այս կրկնակ ըմբռնումին մէջ կը կայանայ իր արժանիքը : Մէկը՝ առանց միւսին՝ թերի պիտի մնար : Իր կտակը՝ վստահելի ձեռքերու յանձնուած՝ չեղաւ այն ձիւնափայտը որ արեւին առաջին ճառագայթներէն կը հալի, այլ ա՛յն՝ որ ժամանակին թաւալումներուն հետ կը ստուարանայ ու կ'ամրապնդուի Տարուան մէջ քանի մը անգամ կը լսենք թէ Պ. Կարապետ Եղեանց , իր արժանաւոր կտակաւորաբը , բաժին մըն ալ հաներ է այսինչ վանքի որրանոցին կամ այնինչ տեղի աղքատ աղքց կրթութեան համար , մինչ Սանասարեան վարժարանը՝ հաստատ հիմերու վրայ՝ կը յարատեւէ ու կը զարգանայ :

* * *

Աշխարհական հոգեհանգիստ մըն ալ , — եթէ կը ներեն մեր կրօնական հայրերը այս լրագրական բացատրութեան , — նոր գոցուող գերեզմանի մը առջեւ , այն Կովկասցի Հայուն որ հինգ հարիւր վաքսուն հազար իւրաքանչիւր կտակեց մարդասիրական ու կրթական նպատակներու , փափագ յայտնելով որ իր ապանաքարը սա պարզ արձանագրութիւնը միայն կրէ . Այստեղ հանգչում ե Շամախեցի եմով Բողաղեանը , Այս ճշմարիտ փիլիսոփան ու ճշմարիտ բարերարը , որ պղտիկ ատպանաքար մը կ'ուզէ իր հողակոյտին համար ու անշուք յուղարկատրութիւն մը իր թաղումին , բան մը չէ մուցած իր կտակին մէջ , — Էջմիածինը ու Երուսաղէմը , Պազուի եկեղեցին ու Շամախիի աղբիւրը , յղի կանանց ապաստանարան ու էթանազին ճաշարան ,

հիւանդանոց , բարեգործական ընկերութիւն . ու ամէնէն վերջն ալ , 5000 ռուպլի հայ գրագէտներուն օգնող ընկերութեան . . . եթէ այդ տեսակ ընկերութիւն հաստատուի :

Գրականութեան վրայ մտածող այս մեծահարուստ Հայը թերեւս մէկը եղած ըլլայ անոնցմէ որոնք հազիւ ստորագրութիւն մը դնել ու պարզ ընթերցում մը սորված են . եւ սակայն իրենց միլիոններու բաշխումին մէջտեղ կը մտածեն թէ գրագէտներն ալ ա՛մէն հասարակ մահկանացուի պէս՝ կրնան աղքատանալ — եթէ երբեք հարստացած ունին : Ու եթէ չըլլար իր թերեհաւատութիւնը , իր տարակոյսը՝ թէ «գրականագէտներին օգնող ընկերութիւն» պիտի կազմուի , թերեւս 5000ի անդ՝ 50.000 կտակէր :

Ենովք Բուդաղեանն ալ — դեռ երէկ անձանօթ անուն մը մեղի համար — իր մահուան յաջորդ օրը կը ձանօթանայ ամբողջ ազգին , իրեւ մէկը այն համեստ , խոնարհ , անխօսուէ մարդերուն , ինչպէս էր բարեխառակ Սանասարեանն ալ , որոնք երսուն , քառասուն տարի կը տքնին , կ'աշխատին անընդհատ , չարքաչ կեանքով ու ծայրայեղ խնայողութեամբ ապրելով իրենց լիառատ շահերուն մէջտեղ , միակ խտէալի մը համար , — հանրային բարեգործութեան նպաստել իրենց մահէն վերջը :

Չեմ գիտեր թէ Վարդ Մրքոցին ի՛նչ գիրք յաջորդած է մեր զպրոցներուն մէջ : Բայց ազէկ կըլլար որ քիչ մըն ալ այս ժամանակակից բարեգործներուն վարքը սորվեցնէին նոր սերունդին , — գէթ արձակուրդի ատեն , խօսակցութեան ձեւի տակ , քանի որ լրագրիւնքը իրր զսասպիրք չեն կրնար ծառայել :

ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

Հինգշաբթի , 18 մայիս , երբ կ'աւարտի Մասիսի այս բիւիւն խմբագրութիւնը՝ քերքը մամուլին յանձնուելու համար , Ազգ. Հիւանդանոցին հիմնարկութեան ճծող տարեդարձը կը տօնուի Եփեփույե , մասնակցութեամբ բարձրաստիճան եկեղեցականներու , ազգային ծանօթ անձնաւորութեանց եւ ժողովրդեան բազմութեան : Առաւօտուն պատարագ եւ պաշտօն Ս. Փրկչի մատրան մէջ՝ Պեգճեան , Տատեան , Պալեան եւ ուրիշ բարերարներու հոգւոյն համար . յետոյ , հանդիսատք սեղան , եւ մխիթարական այցելութիւն՝ պատուարեալներուն : Անմասն չի մնալու համար բարեգործութեան նուիրուած այս հանդէսէն — որուն ամերամասնութիւնները նկարագրած պիտի ըլլան արդէն ազգ. օրաքերքերը՝ երբ հրապարակ ելլէ Մասիսի այս բիւր — յառաջիկային տօնանքին յօղուած մը պիտի նուիրենք Հիւանդանոցին , Համբարձման տօնին առթիւ :

Փ Օ Թ Ո Ւ Ր Լ Ը Ն

(Ն Ո Ր Ա Վ Է Պ)

Ա.

Վերադարձին՝ մրցանակաբաշխութենէն — ո՞վ հնարեր է այս բարբարոս բառը — Զարուհին՝ երջանիկ, բայց քիչ մը յոգնած հանգէտին յազուամերէն, իր ոսկեղած գրքերուն ծրարը թեւին տակ, գեղին մանառիկ ու զաւիւկեր փողոցներէն կ'անցնէր, տուներուն առջեւ նստած գուլպայ հիւսող կիներուն, բոսիկի ոտքով հողին վրայ, փողկներուն մէջ վազվզող տապալակող տղոց մէջէն, զինքը զիտող գեղջուկներուն նետելով հպարտութեամբ ու քիչ մըն ալ արհամարհանքով լեցուած նայուածքը :

Յաղթական վերադարձ մը իրեններուն քով, իրենց անակը վե՛րը, գեղին մէկ ծայրը, ա՛յնքան խաբխուլ, ա՛յնքան հին տնակ որ քովի տուններուն կաթնեղուն համար միայն կարծես կանգուն կը մնար :

Ինքը, իր տանըվեց տարիներու ծըռմովը, իր կենսարոյր երիտասարդութեանը բոլոր ճոխութիւններովը, այս մութ ու աղտոտ խրճիթին մէջ՝ աղբերու պարարտ բողբոջմամբ ծաղկած վարդի մը տպաւորութիւնը կը ձգէր :

Հոս սակայն, իր չըջանաւարտի բոլոր ցնծայոյց խնդութիւնը անտեղի կը թուէր այս աղքատութեան հանդէպ :

Քիչ մը առաջ արտասանուած ձառերէն, Տնօրէնին ու Հոգաբարձութեան իրեն շայլած գովեստներէն ու ժողովուրդին ծափահարութիւններէն, որ ամէն մէկ մրցանակի շնորհուելուն կը կրկնուէին, ամէն կերպ շնորհաւորութիւններու, գրեթէ խոստումներու երկներանգ ծաղկեփունջէն՝ ոչինչ կը մնար ահա իր ձեռքը, տանը սեմէն ներս ոտք կուտած վայրկեանէն :

Իր հիւանդ ու ցաւազար մայրը անկողինն էր ու պղտիկ եղբորը, ցնցոտիներ հագած

չորս տարու երախտոյի մը, ճշերու, պոռալու ձայնը, որ փողոցին ծայրէն կը լուէր, դրժագոհութեան մշանջենական աղաղակը, այս աղքատիկ տան ճշմարիտ ձայնը բլաւ կը թուէր :

Պահ մը մօրը անկողին քովը գնաց, ցուցնելու անոր իր առած մրցանակներուն չքեղ կազմած քը որ, հիւանդ կնոջմէն աւելի, գետինը տախտակին վրայ մոցուած մանկիկին ուշադրութիւնը գրաւեց խելոյն : Յետոյ, վեր ելաւ իր փոքրիկ խոցիկը, խնամքով զետեղելու, պահելու համար այս ամէնը իր դասագրքերուն քով որոնց՝ այնքան անձկութեամբ սպասուած վերջաւորութիւնը կը բերէր, սպասելով որ լաւագոյն կեանքի մը սկզբնաւորութիւնն ալ բերէր միասին :

Բ.

Այդ կեանքը կը դուշակէր, կը տեսնէր, գրեթէ կը վայելէր կանխաւ, իր երեւակայութեանը մէջ, կանխահաս զարգացումով մը՝ իր աճապարող խմացականութիւնը իր շուրջի իրական մթնոլորտէն շուտով դուրս հաներ էր զինքը : Ուսումնական աղջիկ մըն էր հիմայ, լիովին իրագործելով փափագները իր մօրը, Պոլսոյ մէջ երկար տարիներ ստնտուութիւն ու սպասաւորութիւն ընող կին, որ իր կաթովը մեծցուցած օտար աղջիկներուն՝ ուսումնական օրիորդներ դառնալը տեսնելով, իր աղջիկն ալ անոնց պէս տեսնելու փառասիրութիւնը ու անձուկր ունեցեր էր : Զաւկին քով դառնալուն եւ նոյն իսկ դեռ չի դարձած, ու եւ է ծախք ու զոհողութիւն չէր խնայեր իր զաւկին տալու այն կրթութիւնը որ, զեղին մէջէն հարստաբար զաւակը կրնար ձեռք բերել : Պոլսի հայ հանձմեարու կենցաղին վրայ՝ հիւանդի բաներ պատմած էր իր աղջկան, այնչափ՝ որ ճոխութիւններու, վայելքներու առասպելախառն աւանդութիւններով լեցու-

ցեր էր անոր հոգին : Զարուկ իր պզտիկ դառնկերներուն մէջ՝ բան գիտցողն էր ամէն տոնն , վճիռ արձակելու կարողը , որուն ետին՝ իր Պոլիս ապրած մօրը հեղինակութիւնը կար :

Գարոցին մէջ՝ Զարուհին պսակեր էր իր վրայ դրուած բոլոր ակնկալութիւնները . ամէն տարի , ինչպէս այս վերջին տարին ալ , առաջին կը հանդիսանար քննութիւններուն մէջ , ծախերով ողջունուած ու չօրպահներու աղջիկներէն աւելի փառաւորուած :

Եւ մայր ու աղջիկ , միեւնոյն լսին ու թաքուն համաձայնութեամբ , գեղջուկ կեանքէ մը վեր աստիճան հասնելու տենջանքը կը անուցանէին իրենց սրտին մէջ :

Վարժարանին մէջ , իր Պոլսեցի վարժուհին , կատարելագործեալ կնոջ տիպար մը Զարուհին աչքին՝ մնացածը ամբողջացուց : Մայրաքաղաքէն հեռանալու համար , անկեալ հրեշտակի մը ձեւերը ունէր այս կինը եւ գեղացի աղջիկներուն քով ապրելու , անոնց բան սորվեցնելու պարտականութիւնը , պատիժ մը կրելու պէս ի գործ կը դնէր : Պոլիսը , իր Պոլիսը յիշելու առիթը չէր փախցնէր . գերագոյն լազդատութեան եզրը որուն տակ՝ բոլոր գեղը գեղացին ու գեղին դպրոցը կընկճէր կը փձացնէր :

Զարուկ , երբոր բարձրագոյն կարգը անցաւ , ընկերուհի մը եղաւ անոր . այնքան աւելի մոտերիմ՝ որքան միեւնոյն խուլ տրտունջը կար երկուքին ալ սրտին մէջ :

Ընթերցանութիւնն ալ եկաւ իր բաժինը բերելու այս մատաղ հոգին խողովեցնող հովերուն մէջ , եւ դպրոցական վերջին տարին , երազամոլ տարին եղաւ , չքնաղ ու անդարձ տարին , որուն մէջ քաղքենի կեանքը , իր բոլոր ջնջին մանրամասնութիւններովը , անմիտ կարգ ու սարքովը , այլազանութեամբը , վարքերու արտօնեալ ազատութեամբը՝ գունազեղ երանգներու ծիրանի գօտիի մը պէս իր գեղացիի նսեմ միջնորդարին վրայ կը գծաւ գրուէր ամէն վայրկեան :

Գ.

Առտուն կանուխ Աղբուրին քով հաւաքուած էին մահալէին աղջիկները , կիները .

մէյ մէկ դոյլ , մէյ մէկ պարխաւ ձեռքերին , կանուխ կանուխ սկսելով իրենց տնեցի աշխատաւորի միօրինակ վաստակը ու բամբասանքը :

Աղբուրը ամէն անցած դարձածի , ամէն զայլակալութեանց արձագանգի կեդրոնաւայրն էր , թեւեթօնի ընդունարանի մը պէս ուրիշ լուրը խօսոյն կը տարածուէր գեղին մէջ հազար ու մէկ բերաններով :

Բարեւներէն , առաջ անցնելու պզտիկ վէճերէն ետքը , Խսկուհին , ամէնէն հետաքրքիր ու լաւատեղեակ կինը բոլոր գեղին , օրուան նոր լուրը հազարեց ներկաներուն .

— Գիտէ՞ք , աղջիկներ , Օհանճանը Զարուկը ուզեր է .

— Օհանճանը .

Ձի հաւատալու , զարմանալու պզտիկ միրմուռն մը՝ որուն վրայ նախանձի պզտիկ հով մը կը թռչտէր հանդարտ ծովի մը մակերեւոյթը փոթփոթող թեթեւ քամիի մը հպումին պէս :

Օհանճանը՝ առոյգ ու կորովի կտրիճ մը , որուն վրայ էին կարգելու աղջիկ ունեցող բոլոր մայրերու աչքերը : Ապաշե փօթուռով , որ իր ջղուտ՝ բայց ազուտ կընկան մը նախանձը շարժելու չափ բարեձեւ սրունգին բումբը կը գրկէր , չեփկեցնէր գուրս պոթիկացող լանջքին տսկուն կամարովը , իրեն պէս բարձրահասակ մարդոց յատուկ քաղուածքին պզտիկ երերումովը , որ պըշրանքի պէս բան մը կ'աւելցնէր տոնական հրապոյրին վրայ , իրօք ազուտու աղայ մըն էր անիկա , որուն եազմաւայով փաթթած ծուռ ինչսին երկար ծոպը ուսը կը ծեծէր : Իր նորարոյս ու նուրբ պեխին ոլորքը , առանց ուղեւ , չատ մը սիրտեր էրած ու մրկած էր :

Ասոնց բոլորին վրայ զոյգ մը եզի ու աղբուր արտի տէր , պարզ րէնձպէրութեամբ յառաջ եկած , բանուորութեան մաքուր ու թարմ հոտը , պարզութիւնը , քիչ մըն ալ ռամկութիւնը պահելով իր վրայ եւ հալարտանալով այդ ռամկութիւնովը որ կը վայելէր իրեն :

Եւ սակայն գացեր եկեր գիտնական աղջիկ մը իրեն կին առնելու սրտուն տուեր էր ահա . տարօրինակ ամուսնութեան գաղափար

որ իր մտքին մէջ մտեր ու իր կամքին հակառակ հետզհետէ գամուեր ու հաստատուեր էր հոն , Տիւմային խօսքին համեմատ , այնքան աւելի խոր՝ որքան զարկեր էր այդ գաղափարին վրայ :

Պզտիկ մը վերլուծելով՝ գեղին էն ուսեալ աղջկը , ինքը ռամիկ ու անուս մարդ , իրեն կին առնելու միտասիրութենէն աւելի՝ ճշմարիտ ու հիմնական համակրութիւն մը այս ընտրութիւնը թելադրած էր իրեն . եւ աղքատ աղջկի մը չքաւորութենէ ազատելու , համեստ , բայց անդորր կենցաղ մը անոր ընծայելու ներքին գոհունակութիւնը աւելցած էր այդ համակրութեան վրայ : Ու այս բոլոր մտածումներով առաջնորդուած՝ Օհանձան , իր մօրը խօսք ընդդիմութեանը հակառակ , Ձարուկը ուզելու ելեր էր օրին մէկը , անոր չընտանաւորութեան ըլլալէն վեց ամիս անցած չանցած :

Այս բաղդը , որովհետեւ իրօք բաղդ մըն էր ասիկա , Աղբուրին քովը հաւաքուած կիներուն միաձայն կարծիքին նայելով , միայն Ձարուկին աչքին չերեւաց սակայն . իր գիտնական աղջկի երազներէն ռամիկ զարթնում մըն էր ասիկա , ջուր կրող , լաթ լուացող աղջկիներուն սովորական ու գեւհիկ ամուսնութիւնը՝ հողագործի մը հետ , անոր կողիտ ու դժնդակ ապրուստին մշտնջենական մասնակցութիւնը . հերկելու , ցանելու , քաղելու սահմանուած գործունէութիւն մը՝ ցօրենի , յարդի , ալրի կապուած երիտասարդութեան մը հետ . ահա բոլոր ստուգութիւնը որ այս ամուսնութիւնը իրեն կը խոստանար : Ու մարդ մը դէմը՝ որ իր աղւուր երիտասարդի բոլոր հրապոյրները կը կորսնցնէր գեղացիի անշնորհ հագուստներովը :

Ձարուկ լաւագոյն սեպեց իր աղքատութեանը մէջ մնալ , քան թէ այս աղուն հետ կարգուիլ , ի ջուր ազգականներ մէջ մտան եւ աւագերէցը եկաւ զինքը խոտոտվանցնելու : Բան մը օգուտ չըրաւ . աղջկը անդրդուելի մնաց իր որոշումին վրայ . միջնորդելու եկող մարդիկ մէկիկ մէկիկ ելան գացին . ծեր հօրաքոյր մը մնաց հոն , յամառելով Ձարուկը համոզելու , գէթ անոր մերժումին պատճառը հասկնալու համար :

— Աղջիկս , ինչո՞ւ չես ուզեր Օհանձանը :

— Ես միօթուրը մարդու հետ չեմ կարգուիր , պատասխանեց Ձարուկ :

Դ.

Իրօք , միօթուր չունէր ան տղան որուն հետ տարի մը վերջը Ձարուկ ամուսնացաւ : Պոլիսէն եկեր ինկեր էր այդ գիւղը , չեմ գիտեր ի՞նչ կերպով , ու ազգ. վարժարանին մէջ Տնօրէն-դասատուի պաշտօն մը կը վարէր քիչ մը ատենէ ի վեր :

Ձարուկին աչքին՝ գիտութեան , աշխուշութեան ու ճաշակի ներկայացուցիչն էր այդ աղագուն ու վտիտ երիտասարդը , որ պարծուկ աքաղաղի ու դէմինին զիջողութիւն ընող մարդու մը ձեւերը ունէր գեղացիներուն մէջ :

Հինգ հարիւր ղուրուշ էր իր ամսականը որ գեղ տեղերու մէջ մեծ բան մըն է հարկաւ եւ որ , ամէն պարագայի մէջ , իր չնչին արժանիքէն շատ աւելի էր :

Իր կիսկատար , ամէն կերպով թերի ուսումը՝ կատարեալ խմատակ մը , մեր տգէտ ուսուցիչներուն ճշմարիտ տիպարը ըրած էր զինքը :

Աւելցուր ասոր վրայ սահանջկոտ մեծամտութիւն մը , ոչ մէկ բան քիթին չի տանող մարդու բնաւորութիւնը , ահա Ձարուկին ընտրած ամուսինը , մայրաքաղաքէն եկած մէկը , որ օր մը զինքը հոն տանելու առէն երաշխաւորութիւնները կընծայէր :

Արդարեւ այս էր իրենց խօսակցութեանց մէջ յաճախող յանկերգը :

— Երբոր Պոլիս երթանք :

Անկեղծ էր այս մարդը երբոր Ձարուկին հետ մայրաքաղաք դառնալու ծրագիրը , գուցէ հազարերորդ անգամը ըլլալով , կը պարզէր անոր շացած աչքին առջեւ : Քանի քանի անգամ Պոլիսը նկարագրեր բացատրեր էր :

Քանի մը տարի այս գեղին մէջ կենալէ ետքը , Պոլսոյ կարօտը ու անձուկը կը զօրանար այս դասատուի հոգիին մէջ ու գեղին միօրինակ ու ընդարմացուցիչ կեանքովը ապրելու տեղ , մայրաքաղաքին մէջ անթի տանջուիլը կը նախընտրէր :

Երբեմն, իր երիտասարդ կնոջը կը նկարագրէր Պոսթոլը, իր օճապոտոյտ գաղարուժներովը, երկու գիէն բարձրացող ապարանքներու շքեղութեանը մէջ. ու կը պարծենար ատով իբրեւ թէ իրը ըլլային այս բոլորը : Ու ասանկով, այս ու կին կը համաձայնէին, մոռնալով չնչին ամսականէ մը ձեւացած ասորուստի մը բոլոր զրկանքները, միամիտ վրտահութեամբ մը հաւտալով որ Պոլիս օտք կոխելուն՝ խօսոյն ձեռքէ ձեռք պիտի քաշին այս ուսուցիչը, ամսականները պիտի թափէին չորս գիէն, ըզձացուած հանգիստը բերելով իրենց :

Ու ամփամանակեայ կայանքի մը համագումով այս գեղին մէջ կեցեր էին, գիմումներ ընելով Պոլիս, հոն գործ ու պաշտօն ձեռք ձգելու համար . ոչ ոք պատասխան կուտար իրենց, մանկավարժական տաղանդներուն կուտում կ'ընէր . սկիզբները այս դժուարութիւնները չի բաւեցին անոնց երիտասարդի յոսանքը կորովը փճացնելու . նոր նամակներ գրեցին գեղէն, ծանօթներու գիմումներ ըրին շարունակ :

Զարուկ տարի մը չանցած իր առջինեկը ունեցաւ . յետոյ երկրորդ մը . եւ հիմայ, միշտ շնորհալի կին, տնական սպասաւորութեան տաժանքովը կը պաշարուէր հետզհետէ : Իրեն ոսկեզօծ երազները, խոստախող ստուերներու պէս, միշտ մօտ՝ բայց միշտ անմատչելի կը մնային :

Հինգ տարիէ ի վեր ամուսնացած էին, երրորդ Առաջնորդի, Թաղականի, Հոգարար-ձուի կուլ մը, պարբերական կուլը, վրայ հասաւ եւ իր էրիկը՝ վարժարանէն ճամբեց :

Ուսուցիչը բացը մնաց . զինքը պաշտօնի կոչող հոգարարձուներուն հակառակորդները գործի գլուխ անցեր էին : Ինքը իր խրովտ բաւականութեանը ապաստանած, չուզեց ասոր անոր գիմել աղաչել իր պաշտօնը վերստանալու համար : Զրկուած, անիրաւուած դասատուի, ազգային աշխատատեղիի դեր ուզեց վարել, ապերախտ դեր որ եթէ իր հպարտութիւնը կը գգուէր, բնաւ դրական օգուտ մը չէր ընծայեր :

Հիմայ փողոցները կը թափառէր, գեղջուկներուն գէմ իր արհամարհոտ պղտիկ ժպտալով

շտրթին վրայ, ուրիշ գործ մը գտնելու, հացի տակ մը ճարելու մտնողքը պահելով իր հօգուոյն խորը :

Գեղէն ոչ ոք ձեռք երկարեց՝ այս Պոստոլին . նոր եկող Տնօրէնը, Վանեցի մը, անոր գէմ վիտուցաւ . պարտուած, նահանջած ստիս մը բոլորովին չքացնելու, ու ասոր անոր օգնութեամբ, յարձակողական վերագարձ մը արգիլելու մտադրութեամբ : Նոր Տնօրէնին խօսքին նայելով՝ կերեւէր թէ Զարուկին էրիկը բան մը չէ ստիկեցուցեր իր խնամքին յանձնուած աշակերտներուն :

— Ո՛չ տղաց միտքը, ո՛չ անոնց հագին մշակեր է, կրտէր ան ամէն դէմը ելլողին :

Այս մարդը մանկավարժի հովեր ունէր, հոգեբանութեան վրայ կը ճտուէր, ու ապշած հոգարարձուներուն երեսին՝ Ֆրէօպէլի ու Բէստալօծի անունները կը նետէր :

— Խեղճ տղաց բոլոր ժամանակը վտր տեղը վառնել տուեր է ձեր Պոստոլի ուսուցիչը . երախաներու հոգիին պէտք էր խօսիլ, փոխանակ չոր ու ցամաք կերպով կարգ մը անուններ բերնուց սորվեցնելու անոնց :

Այս յարձակումներուն տակ՝ ճամբուած դասատուն անդարձ կորսուած կը զգար ինքզինքը, կուսակից չունէր, ինչոր հազուադիւր բան մըն է գեղերու մէջ . պարտքը մինչեւ վիզը ելած էր . ու հացի, չոր հացի կուլը՝ սկսէր՝ իր բոլոր վարհուրանքին տակ ընկճելով այս հէք ընտանիքը :

Նախ, իր ունեցած բառագիրքերը վաճառեր էր . յետոյ կնոջը քանի մը կտոր գիրքերը, ոսկեզօծ մրցանակները որոնք այս նշուրութեան օրերուն մէջ միայն՝ իրենց պահուած տեղէն դուրս ելեր էին, իրական ու չօչափելի օգուտ մը արտագրելու համար :

Ե.

Երրորդ, դատի մը ատթիւ, ես այդ կողմերը գացի ասկէ քանի մը տարի առաջ, դրացիներուն ողորմութիւնը միայն կապրեցնէր այս ընտանիքը :

Դասատուն ծանր հիւանդ էր . գացի տեսնելու զինքը իր անկողնին մէջ . Երեսուն տարու չիկար դեռ հէգ տղան եւ սակայն մազերը ալեւոր էին բոլոր : Աչքերը, որ Զերմէն կը

փայլէին, փոսը ինկած էին. դիակի գեղնութիւն մը ծաւալած էր իր խոռոջացած այտերուն վրայ. դրան առջեւ՝ իր երկու տղաքները, պզտիկ չալվարներ հագած, երկու պզտիկ փոթուրղներ, կը խաղային իրենց տարիքին անգիտակից ու չքեղ անխուժութեամբը:

Մայրերինն՝ գոյնը նետած պատմայէ շրջազգեստի պէս բան մը հագած էր. իր սեւ ու հին ետզմայէն՝ որ այրիի մը երեւոյթը կու տար անոր՝ առատ մազերը կը թափէին գոլրու, ճակտին վրայ ու կանակէն մէջքը կը հասնէին:

Մաքուր հայերէնով մը, որուն մէջ զիս զարմացնելու տնմեղ պըտանքը զգացի, խօսեցաւ հետս, իր էրկանը կարօտ վիճակը պարզեց, ամուսնացած օրէն օր մը դեռ հանգիստի երեսը տեսած չըլլալը խոստովանեցաւ:

Հիւանդութիւնը, հիւժախտ մը՝ սնունդի անբաւականութենէ ու բարոյական հոգերէ յառաջ եկած, օր օրի կը հալեցնէր անոր տկար ոյժերը ու դիւրաւ գուչակել կու տար վախճանը որ մօտալուտ էր:

Իմ հոն երթալէս ութ օր վերջը մեռաւ անիկա, մահ մը որ փրկութիւն մըն էր գրեթէ անտանելի թշուառութենէ մը. իր կարճատեւ կեանքին պէս աղքատիկ ու անշուք եղաւ իր թաղումը. ես, մէկ երկու Պոլսեցիներ որ գրկուածով այդ կողմը կը գտնուէին, յուշարկաւոր գայինք իրեն մինչեւ գերեզմանատունը որ անոնց տունէն շատ հեռու ալ չէր: Գեղացիներէն հազիւ չորս հինգ հոգի, որոնց մէջ չորպաճիներէն մէկը, երիտասարդ մը, զոր ճանջցուցին ինծի. Օհանճան աղան:

Համեստ, գրեթէ ամէլիտ մէկը, որ իմ մօտս գտնուելուն, ինծի հետ խօսելու համարձակելուն համար կարծես թէ ներում կը խնդրէ:

— Խապա մարդեր ենք մենք, կըսէ ինծի, մեր քրոջին խօսածին մի նայիք, մենք ուսումնական չենք. փոթուռ կը հագնինք, եէմէնի ունինք սաքերինս:

Պակասութիւն մը խոստովանելէ աւելի, լուռ բողբոջի, գանգատի պէս բան մը կայ այս խօսքին մէջ որ միտքս կը չարչարէ: Շուտով կը բարեկամանայ հետս ու վերադարձին ճամբունուս վրայ իր գործատունը կը հրաւիրէ,

բէ, խոզակի գործատուն թթենիի պարտէզներով շրջապատուած եւ զոր յաջողութեամբ կը բանեցնէ:

Մէկիկ մէկիկ քովի արտերը հողերը կը թուէ ինծի, անոնց բերքը, հասոյթը կը լացատրէ, բոլորը իր սեպհականութիւնը, որուն վրայ արդար ու համարձակ հպարտութեամբ մը կը պարծենայ:

— Ես ունեցալութենէ առաջ եկած եմ. կը գովեմ իր յաջողութիւնը, այնքան սիրայօժար, որքան Օհանճան խոնարհ ու ստորին աստիճանէ մը տակաւ բարձրանալով ձեռք բերած է զայն:

Իրիկուան, իր տունը ճաշի կը հրաւիրէ զիս. կը մերժեմ. բայց անիկա կը թախանձէ ու օճիքս չի թողուր. չեմ կրնար իր այսքան հիւրասիրութեանը դեմ յամառիլ. մանաւանդ որ պարզուկ բայց ազնիւ սրտի տէր մէկը կերեւայ ինծի:

Տունը՝ էն աղուորներէն մէկն է գեղին մէջ. ծովեզերքը տանող կառուղիին վրայ կը նայի ու գեղեցիկ պարտէզի մը մէջ շինուած է. ընդարձակ չէնք մը որուն մէջ իրմէն զատ մայրը կայ միայն, դեռ կորովի կին մը, աշխատասէր ու խնայող Հայուհոյ տիպար մը:

— Բարի եկաք, կըսէ ինծի. Օհանճանս միտաֆրըր կը սիրէ, կը մեծարէ. բարի եկաք:

Քիչ մը կը մտերմանամ հետը ու կը հարցնեմ թէ ինչո՞ւ մինչեւ հիմա հարս մը չունի տանը մէջ.

— Օհանճանիս հարցո՞ւր, կը պատասխանէ ինծի:

Բան մը չեմ հասկնար ասկէ. ուրիշ խօսքեր վրայ կը բերեն, հին ու նոր պատմութիւններ կը պատմեն ինծի: Ծաշէն վերջը, դրացիներ կը հաւաքուին ու մինչեւ կէս գիշեր կը զրօնուէնք, Գիշերը ես կը դառնամ այն տունը՝ ուր այս գիւղը անցուցած բոլոր միջոցիս հիւրընկալուած եմ:

Հետեւեալ առտուն այն տեղ պատմեցին ինծի Օհանճանին պատմութիւնը, իր մերժումած սէրը, մինչեւ հիմայ ամուրի մնալուն գաղտնիքը:

Զ.

Անցեալները սպասուհի մը եկաւ մեզի այդ գեղէն. իմ այցելութենէս ի վեր երկու տարի

անցած էր : Շատ մը հարց ու փորձեր բրի իւրեն : Ի՞նչ կընէին գեղացիները . խողակը չափ կը ձգէ՞ր առաջուան պէս . դեղին աղաները իմ ճանչցած անձերու էին , Հաճի Կարտուկտը , Օհանճան աղան , ուրիշները :

Այս վերջին անունին՝ սպասուհին ժպտեցաւ .

— Օհանճան աղան կարգուկ է հիմայ , սլառասլառնեց ինծի , որբեւարի մը առաւ ամիս մը առաջ :

— Ի՞նչ , որբեւարի , հարցուցի :

— Վարժապետին կնիկը , Զարուկը : Իր առջի ուզածը առաւ . տեսա՞ր , էֆէնտիս , խըսէթը ինչ է՝ ան կըլլայ :

Երկու բառով ամէն բան հասկցուց ինծի . ասիկա ամէնուն գիտցածն էր գեղին մէջ :

— Առաջ փօթուռը ըլլալուն՝ չ'ուզեց

Օհանճան աղան . անիկա ալլուման տէլիտանը մըն էր . բմա հիմակին պէս հարուստ ալ չէր շտտակը : Աղջիկը կարդալ կիտէր , դպրոց գացեր ու կիտնական էր . չի հաւնեցաւ աւոր . առջի էրիկը վարժապետ էր . աղէկ օր մը չի ցուցուց կնկանը , Հիմայ Օհանճան աղան առաւ նորէն : Առաջ ալ աղւոր էր Զարուկը , չունեւորութենէն չէր ցուցներ : Թէ որ հիմա տեսնես , պոյ , պօս , ծովի պէս մազեր , լուսնի պէս երես մը . հրեշտակ կըլմանի :

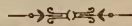
Ու բարոյականը հանելով այս բոլոր պատմութեանը , իր պարզամիտ՝ բայց խելացի գեղջուկի բարոյականը .

— Նայէ , էֆէնտիս , մեր գեղը Պոլիս չէ , հոն չալվար կը հագնինք մենք , մեր էրիկ մարդիկ ալ փօթուռ պիտի հագնին :

15 Մայիս 1900

Դ. ԶՕԶՐԱՊ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԲԱԺԻՆԸ

Մեր երկու բանաստեղծ աշխատակիցները , Աճէմեան եւ Փանոսեան , բմահանոյքը ունեցեր են մանուկներու համար գրիչ շարժելու այս անգամ , Փանոսեան՝ դեռատի աղջկան մը բերնէն իր ծնողքին ուղղուած ոտամուտոր մը ու Աճէմեան՝ մանկահասակ աղջկան մը ուղղուած ոտամուտոր մը զրկելով մեզի , զորս կը միացնենք միեւնոյն զլուխին տակ

ՄԱՅԻՍԻ ԷՔՆԳԸ

ՀԵՐՄԻՆԻՆԻ ՀԱՄԱՐ ԳԻՐԻՍԸ

Ա.

... Անցան անա ճիշդ տասներեք տարի ...

— Ատուած , ինձ համար գերազանց բարի ,

Ուզեց որ ձեր քաղցը իդձը կատարի

Մայիսի հինգին .

Եւ անեութեան ծոցէն կապուտակ ,

Կեանք տալով՝ աշխարհ դրկեց գիս շիտակ ,

Որ՝ ժրպիտ , բոյր , երգ , սյգ ըլլամ յստակ ,

Պճնեմ Գարունը ձեր սիրոյ կեանքին :

Բ.

Մօրկանս անուշիկ ձայնովն օրօրուն ,

Ձեր գրկաց մեջ , ձեր ջերմ գրգուանքներուն

Ներքեւ փրքեցայ — նրման վարդերուն

Մայիսի հինգին .

Եւ այսօր , հազիւ մատղաշ աղջրնակ ,

Բոյնին եզրն ելած բռնոյ հանգունակ ,

Ես կը վայելեմ հեշտ ու գեղունակ

Շենշող Ամառը ձեր սիրոյ կեանքին :

Գ.

Իմ պարտքս ու պաշտօնս, հաճելի, բերել,
Ո՛հ, շատ լին գիտեմ ես այսուհետեւ.
— Մոռնալ բէ ծրնունդ եմ ես կարճատեւ
Մայիսի հինգին.
Քաղցրութեան, շնորհաց փայլովը կրկին,
Հրճուանքն ու պարծանքն ըլլալ այս յարկին,
Որպէս զի ինձմով՝ անմալ, ժպտազին
Սահի Աշունը ձեր սիրոյ կեանքին:

Դ.

Ո՛հ, քոյ երկինքէն մեզ, Աստուածն արդար,
Ձեր շուքն անպակւնս ընէ անդադար,
Որ երկար ամեր հասնիք, զըւմբ յար,
Մայիսի հինգին.
Վիշտ ու ցաւերէ գերծ բոլորովին,
Ձեր զաւակներու անշէջ գորովին
Վառ, ծաղիկներովն եւեթ զարդարուն
Ձիւնն ու Ջրմեռը ձեր սիրոյ կեանքին:

ԱՂԵՔՍ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Ե Ր Մ Ե Ծ Յ Տ Ո Ւ Ը Դ Ն

Երբ զարնես դու մանտօլին
Ու ես յուզուած ունկընդրեմ,
Կըսեմ՝ երգն է պրլպուլին
Որ գեղգեղէ այգուն դէմ:

Երբոր զարնես մանտօլին
Ի՛նչ շեշտեր գերդ մարգարիտ
Մատիկներուդ տակ ծրլին,
Հատիկ հատիկ ու վըճիտ:

Երբ կը զարնես մանտօլին
Այնքան անոյշ մեղմօրօր,
Վիշտ ու ցաւեր կը հալին
Մոմիկին պէս Տիրամօր:

Բայց երբ զարնես մանտօլին՝
Վսեմապէս կորովի,
Կարծես շաները թաւալին,
Անըզգան ալ խրոովի:

Երբ նուագես մանտօլին՝
Խոնարհիմ քու առջեւ ես,
Ձի սեւ աջքերդ փայլին
Ներշնչուած քրմուհոյն պէս:

Քու ձեռքիդ մէջ մանտօլին
Որփեսոսի հոգին է.
Հրեշտակներն ալ գմալին
Նախանձին քեզ, Աքինէ:

Երբոր զարնես մանտօլին,
Յետոյ յոգնած մըրափես,
Այդ տեսքն է Էն սրխալին...
Կ'ապշինք որ դեռ մանուկ ես:

ՌՈՒՍ ԳԻՏՈՒՆՆԵՐԸ

— 330 —

Գիտական աշխարհին մէջ Ռուսիա չունի թէպէտ այն կարեւոր դիրքը զոր կը գրաւէ Գրականութեան ու Գեղարուեստի մասին, բայց կրնայ ներկայացնել բազմաթիւ գիտուններ սրնոցմով ամէն երկիր պիտի պարծնէր, եւ որոնց մեծ մասը կը գործեն դեռ, եւ ու մահք ալ քիչ ժամանակ տալով մեռած են:

Տարրաբանութեան ուսուցիչ Մէնտէլէֆին է որ կը վիճակի պատուոյ տեղը՝ բոլոր ինքնատիպ ու հնարող ուսուցիչներուն մէջ: Սիպերիայէն՝ որ իր ծննդավայրը եղած է՝ Բեզբրապուրի բերտելով՝ Մէնտէլէֆ հոն իր նախնական կրթութիւնը ստացած ու յետոյ իր ուսումը շարունակած է Հայտէլպէրկի համալսարանին մէջ: Բոլորովին ինքնատիպ գլուխ՝ նախամեծար համարած է աշխատիլ իր համեստ բնալուծարանին [laboratoire] մէջ, քան թէ օգուտ քաղել մեծ ուսուցիչներու ընդարձակագոյն բնալուծարաններէն:

Կանուխէն սկսած է Հեղուկներու մասնկալիւն ձգողութեան վրայ իր աշխատասիրութիւնները, որոնք յետոյ մեծ անուն պիտի չինէին իրեն եւրոպական գիտութեան մէջ: 1869ին ատենները պարզ մարմիններու պարբերականութեան վրայ պարզած է իր տեսութիւնը եւ նոյն միջոցներուն է նաեւ որ սկսած է իր կարեւորագոյն գործը՝ այն որ իր բոլոր աշխատութիւնները կ'ամփոփէ եւ իր երկերը կը սկսակէ եւ որ կը կոչուի շուժմուսիֆ սեսալիարաւ ծակնութեան հասկումս:

Մէնտէլէֆի տաղանդին խկաապութիւնը կը յայտնուի այն նոր մեթոտով զոր ներմուծած է տարրաբանութեան մէջ, այս գիտութեան եւս պատշաճեցնելով մաթեմատիքական վերլուծումը որ այնքան լաւ արդիւնքներ տուած է աստեղագիտութեան մէջ: Մէնտէլէֆ տալացուցած է որ տարրալոյծը մաթեմատիքական հաշիւներով կրնայ գտնել նոր պարզ մարմիններ, ճիշդ ինչպէս աստեղագէտը նոր մոլորակներ կը գտնէ: Իր գործին ճակատը Մէնտէլէֆ ձօն մը դրած է իր մօրը

ուղղութեամբ, զոր այստեղ առաջ կը բերենք որովհետեւ այդ ձօնը կը նկարագրէ մարդն ու գիտունը՝ յանձին Մէնտէլէֆի:

«Այս աշխատութիւնը կը ձօնուի մօր մը յիշատակին՝ իր որդւոյն կողմէ, մօր մը՝ որ դժնդակ աշխատութեամբ կը կրցած է իր զաւակին դատարարականութիւնը հոգալ, որ իր անձին օրինակովը կրթած եւ իր սիրովը ուղղած է զանի: Մօր մը՝ որ իր որդին գիտութեան նուիրելու համար՝ բերած է զայն Սիպերիայէն, սպառնելով իր յետին բնիւնը ու վերջին ուժերը: Մեռած ատենը իր որդւոյն ժառանգութիւն թողած է սա խրատները. — Խոյս տուր լատին սնտիմենտներէն, յարատեւ աշխատութեան մէջ, համբերութեամբ փնտռէ՝ գիտական ճշմարտութիւնը — Այս մայրը շատ լաւ կը հասկնար թէ ինչպէ՛ս Գիտութիւնը հանգարտօրէն կը ցրուէ ամէն նախապաշարունակներ, եւ անոնց տեղ կը բերէ մաքի անգարտութիւն, կեանքի բարօրութիւն ու ներքին երջանկութիւն... Որովն յարգած է միշտ իր մօրը այս պատուէրները:»

Ճարտարագիտական տարրաբանութեան մէջ՝ ուսուցիչ Մէնտէլէֆ իր երկրին կարեւոր ծառայութիւններ մատուցած է, ինչպէս Շրվուէյլ Պրանսայի: Կը բաւէ յիշատակել Քեքոօններուն եւ հաւնիսմոսներուն վրայ իր նշանաւոր գործերը:

Վերջապէս՝ իր ուսուցիչ Մէնտէլէֆ հրատարակած է իր Սիլվառնի Տարրաբանութեան անուն գիրքը, վարպետի գործ, որուն գերմաներէն թարգմանութիւնն ալ երեւցած է արդէն:

Մէնտէլէֆ իր աշակերտներուն մէջ ունի խումբ մը երիտառարդ ուսուցիչներ որոնք գիտական ինքնատիպ աշխատութիւններով նշանաւոր եղած են. ասոնց մէջ յիշուելու արժանի են Կիւսթաւսէն, Լաչինօֆ եւ Մէնչուլսկին:

§ Ուրիշ ուսուցիչներուն մը՝ բնախօսութեան ուսուցիչ Իվան-Միխայիլովիչ Սէչէնօֆ՝ նոյն-

պէս մեծ ազդեցութիւն գործած է իր երկրին վրայ : Ծնած 1829ին Սիմպլիրաքի գաւառին մէջ, Սէչէնօֆ երկրասարդ հասակին մէջ մտաւ նախ քինուորական ասպարէզը եւ յետոյ ինքզինքը բժշկութեան տալով՝ եկաւ իր ուսումը առնել Մոսկուայի համալսարանին մէջ : Հոն փայլուն կերպով իր ուսումը աւարտեց Պօթքինի հետ մէկտեղ որ յետոյ ճշմարիտ համբաւ մը պիտի չափէր իր բժիշկ եւ իր ուսուցիչ : Այնուհետեւ Սէչէնօֆ մեկնեցաւ օտար երկիրներ եւ իր ծախքովը շարունակեց իր ուսումնասիրութիւնները Վիէննա՝ Հոլտուիկի քով, Պէրլին՝ Տիւպուա Ռէյխմանի քով, Բարիլ՝ Գլադ Պէրնարի քով, Եւրոպայէ դարձին՝ բնախօսութեան դասատու եղաւ Բեդերսպուրկի բժշկական ակադեմիին մէջ : Բայց 1870ին մեկնեցաւ անկէ, միեւնոյն ամիսս գրաւելու համար Օստրաւայի Բժշկական համալսարանին մէջ, Այնուհետեւ վերադարձաւ Բեդերսպուրկ եւ վերջապէս հաստատուեցաւ Մոսկուա, մասնաւոր դասախօսութիւններով պարապելու :

Իր բնախօսական ուսումնասիրութեանց աւարկայ եղած են մանաւանդ ջլային կեղրոնները, արեան կազերը եւ արեան ու բովանդակ յօրինուածութեան մէջ պարունակած բնածխական թթուին (լալիս գալուպօնիք) քանակութեան ճշդումը : Ռուսիոյ համար Սէչէնօֆ ստեղծելն է փորձառական բնախօսութեան, հասուցած է նշանաւոր աշակերաներ ինչպէս Թարքանօֆ, Սրիբօ, Վէսիկօ, Վէտէնսքի եւ Միխայիլօֆ որոնք իրենց վարպետին գործը կը շարունակեն եւ ի գլուխ կը հանեն :

§ Ռուսիա՝ գիտութեան համար դեռ կանոնաւոր կարուստած է շատ ինքնատիպ ու գերազանցապէս ուսուցիչ մը, յանձին ուսուցիչ եւ բժիշկ Սէրկէյ Բէթրովիչ Պօթքինի : Ծնած 1832ին եւ Մոսկուայի վաճառականներու բարեկեցիկ ընտանիքի մը զաւակ, Պօթքին իր բժշկական ուսումը ստացած է Մոսկուայի Համալսարանին մէջ : Քանի մը տարիներ Եւրոպանցիներէ յետոյ՝ Պօթքին Ս. Բեդերսպուրկի բժշկական Ակադեմիային մէջ Տաժուլութեան [therapeutique] ուսուցիչ եղաւ : Պօթքին իր համբաւը կը սկստի գլխաւորաբար իր ան-

տաճանաչման ստուգութեանը : Ռուսիոյ մէջ յարգուած է մանաւանդ իր հիմնադիր ուսուցիչ Բժշկական Դպրոցին : Պօթքին արդարեւ կըրցած է իր շուրջը համախմբել բազմաթիւ երկրասարդ ուսուցիչներ որոնք Տաժուլութեան մէջ իր մեթոտը ի գործ կը դնեն ու կազմած է երկրասարդ բժիշկներու լեգէոն մը, որոնք գիտութեան լոյսերը սփռած են Ռուսիոյ ամենէն հեռաւոր քաղաքներուն ու գիւղերուն մէջ :

Պօթքին ամէնէն աւելի նպաստած է Բեդերսպուրկի օդը մաքրելու : Ամէնէն առաջ իր միտքը զրադեցուցած են այն հակառուջական պայմանները, որոնց մէջ կը գտնուէր Ռուսիոյ մայրաքաղաքը, եւ ինքն է որ երեւան հանած է պատճառները այն ժանտառտենդի համաճարակին որ գրեթէ տեղական կը համարուէր Բեդերսպուրկի համար :

Պօթքին միանգամայն առաջին ուսուցիչն է որ Ռուսիոյ Արքեանքին մէջ ընդունուած ըլլայ, Չարը եւ կայսերական գերդաստանը խնամելու համար : Անուանի բժիշկը՝ երկրին մէջ ընդհանուր կերպով ճանչցուած իր արժանիքովն ու ճշմարիտ համբաւովն է որ հասած է այս բարձր պաշտօնին :

Պօթքինի սկզբունքն էր ձրի խնամել գրագէտներն ու գիտունները : Նէքրասօֆ բանաստեղծը՝ իր երախտագիտութիւնը յայտնելու համար Պօթքինի, անոր ձօնած է իր քերթուածին վերջին մասը. «Ո՞վ երջանիկ է Ռուսիոյ մէջ» :

Պօթքին սրտի հիւանդութենէ մեռած է Մանթօնի մէջ 1889 զեկտ. 24ին :

§ Քաղաքի վսիկի ստեղծելն է քաղղասական սաղմնախօսութեան : Ծնած 1840ին՝ Վիլիսպի նահանգին մէջ, Քաղաքի վսիկի նախնարարագէտի ուսում առաւ : 1861ին Բեդերսպուրկէն մեկնեցաւ Եւրոպա : Այն ատեն էր որ սկսաւ ուսումնասիրել բնական գիտութիւնները՝ Թիւրինիէն եւ Հայտէլպիլիի համալսարաններուն մէջ, Եւր իր ուսումը աւարտեց՝ եկաւ Նաբոլի, ինքզինքը գիտական աշխատութեանց տալու համար. Նաբոլիի կենդանաբանական աշխատանոցը իր նախաձեռնութեամբ հիմնուած է : Քաղաքի վսիկի իր լուրջ հետազօտութիւններով նոր լոյս սփռեց ողջ հասարակութեան վրայ :

Քաղաքէ վսիկ ընտանիքը իր անդամներուն մէջ ունի դեռ բազմաթիւ նշանաւոր գիտուններ : Ուսուցչին մէկ եղբայրը նշանաւոր հնէարան մըն էր . եւ իր հորս՝ Տիկին Սօֆի Քաղաքէ վսիկ՝ զոր անագորոյն հիւանդութիւն մը առաւ տարաւ ծաղիկ հասակին մէջ : պատուաւոր տեղ մը կը գրաւէր իր դարուն առաջին քանակագէտներուն մէջ : Տիկին Քաղաքէ վսիկ չափագիտութեան ուսուցչուհի էր Սթոքհոլմի համալսարանին մէջ :

§ Բազմադասական սաղմնախօսութեան մէջ է դարձեալ որ նշանաւոր եղած է Քաղաքէ վսիկի բարեկամը՝ ուսուցիչ էլի Մէշնիքօֆ : Ծնած 1845ին իտալացի նահանգին մէջ՝ Պ Մէշնիքօֆ իր նախնական ուսումը աւարտած է Գերմանիոյ համալսարաններուն մէջ : 1870ին կենդանարանութեան ուսուցիչ անուանուած է Օտեսայի համալսարանին : 1880էն ի վեր ինքզինքը տուած է մասնաւորապէս մանրէաբանութեան : Բասթէօնը՝ որ երկար տտենէ ի վեր կը հետեւէր ռուս գիտունին աշխատութեանց, Բասթէօնեան հաստատութիւնը հիմնուելուն պէս՝ փութաց իրեն աշխատակից առնել զանիկա : Մէշնիքօֆի աշխատութիւնները հրատարակուած են Բասթէօնեան հաստատութեան տարեգիրքներուն մէջ :

Ուսուցիչ էլի Մէշնիքօֆ միակ անգամի չէ այս գերդաստանին , որ ծառայութիւններ մատուցած ըլլայ գիտութեան : Իր եղբայրը՝ Լէօն Մէշնիքօֆ՝ 1888ին Քլարէնսի մէջ մեռած՝ համբաւաւոր աշխարհագիր մըն էր ,

էլիզէ Ռեքլիւի պատուակալ քարտուղարը : Քաղաքէ վսիկը եւ պատմական մեծ գիտնէրը անուանով իր վերջին գործը դարագլուխ կազմած է գիտութեան մէջ :

§ Ռուսիոյ գիտական փառքերէն մէկն է ուսուցիչ Չէպիչէֆ , որ իր երկասիրութեանց բնութեամբը նուազ ճանչցուած է գուցէ հասարակութենէն , բայց ոչ նուազ արժանի է ամէնէն ալ ճանչցուելու : Չէպիչէֆ՝ ծնած 1821ին Պորոփսքի մէջ՝ բազմահմուտ ու լայնածաւալ միտք ունեցող չափազէտ մըն է որ յաջողութեամբ հետազոտած է բարձր չափագիտութեան անծանօթ սահմանները եւ աստեղագիտութեան , աշխարհագրութեան ու մեքենագիտութեան մէջ կիրարկութիւն ունեցող չափագիտական խնդիրներուն կատարեալ լուծման կրցած է պարապիլ նոյնպէս յաջողութեամբ : Ամէնէն համբաւաւոր հաւաքածոներուն մէջ Չէպիչէֆ արժած է բազմաթիւ ծանօթութիւններ որոնք մեծապէս գնահատուած են բովանդակ աշխարհի գիտուններէն : Ֆրանսացի չափագէտներուն խորհմուտ եւ րիցագոյնը՝ Պ. Էրմիտ , որ Սորպոնի մէջ բարձր մաթեմատիքի դասընթացք մը կ'ընէ , եւ որ այս տեսակ խնդիրներու վրայ ամէնէն աւելի հեղինակութիւն ունեցողն է , մեր ժամանակին առաջնակարգ չափագէտներէն մէկը կը նկատէ Չէպիչէֆը որուն գեղեցիկ տեսութիւնները մէջ կը բերէ ու կը բացատրէ հիացմամբ :

Թարգմ. Հ. Ա. Խ.

ՄԻՇԼԻ ՏՐԼԻՆ

Բերայի Ալֆաւսախնամը կը հաղորդէ մեզ թէ Յովհաննէս էֆ. Էսսեանի կողմէ նուիրուած 40 ոսկին յատկացուցած է Հիւանդապահութեան դասընթացքի մը հաստատման , մէկ տարուան չըջանով : Ա. վեցամսէի միջոցին տեսական ուսումնեքներ պիտի աւանդուին Բերայի դարմանատան մէջ . իսկ Բ.ին՝ գործնական վարժութիւններ Ազգ. Հիւանդանոցին մէջ : Սկզբնաւորութիւն՝ յունիս 10ին : Հիւանդապահութեան պատրաստուիլ փափագող տիկիներն ու օրիորդները կը հրաւիրուին Աղքատախնամին զրասնեակը ներկայանալ ,

հետեւեալ պայմաններուն համակերպելու պատրաստականութեամբ : Ա. — Բարի վարուց վկայական ունենալ իրենց բնական թաղին թաղ . ինքնուրոյն : Բ — Ֆիզիքական թերութիւններէ զերծ ըլլալ զատ՝ ոչ անչափահաս ոչ ալ ծեր ըլլալ : Գ — Գոնէ պարզ ընթերցանութիւն եւ գրիչ գիտնալ : Դ — Իրենց վեցամսեայ տեսական ուսմանց ընթացքը բոլորելէ ետքը , Ազգ. Հիւանդանոցին մէջ եւրէք ամիս իրր հիւանդապահ ծառայելու յանձնառու ըլլալ , առանց որու չպիտի կրնան վկայագիր ստանալ :

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՏՌԱՄՆԵՐ(*)

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ծովին ջուրը կը շարունակէր ցլանալ ու կապուտնալ, կղզիները կը շարունակէին ցցել իրենց մանրիշակագոյն խորակները անամպ հորիզոնին վրայ, լեռները իրենց մեղկ, հեշտալի գիծերը պարզել, ծաղիկները իրենց հոտը բուրել, շոճիները մաղել, մզել լոյսը անջօղափելի ոսկեփոշիով մը, օտարտի թուփերը թրթռալ երկինքին տակ, իրբեւ վերջիչում մը հեռաւոր կլիմաներու, հայրենիք իրենց զօրաւոր ցեղին: Զանգակը միայն լռեք էր մատրան լուսանցոյց աշտարակին մէջ: Ու, այս բարեբաւոտիկ գիւղին լուսթեանը մէջ, վշտի եւ յուսահատութեան ձայները կը քրթմընջէին միշտ աւելի ուժգին այն մօրը սրտին խորը, — ընդվզումի ձայնն ալ կը քրթմնջէր, ու նաեւ տառապանքն ալ ձայնը: Անգամ մը եւս, այն կարի տաժանելի տղաւորութիւնները զոր իր վրայ կը բերէր հակապատկերը, իր շուրջը տարածուած կեանքին այս հանգիստաւորութեան մէջտեղ ու իր անդամանելի սուղին, իր խորթ վաւակներուն երանութեան դէմ ունեցած անդրմազբելի հակակրօնութեան այն ատորքինակ զգացումին մէջ կը համախառնէին: Իր ներքին էութեան խորութիւններուն մէջ, նախանձոտ բարկութեան մը զայրոյթը կար որ ամօթ կ'ազդէր իրեն՝ առանց կարենալ անոր դէմ դնելու: Այո, նա, խանձ կը զգար, իր Անտրէին այն կէս-եղբոր եւ այն կէս-քրոջ դէմ, նախանձ կը զգար ըստ այն անասնոցն ապագային հանդէպ զոր անոնց պատանեկութիւնը ունէր իր առջեւ: Ինքն իսկ կը զարմանար այս միլեգին տառապանքն անոնց դէմ քէն ունենալուն, եւ ուրիշ պատճառ չէր կրնար տալ ատոր, բայց միայն սա՝ թէ անոնց դէմքը երբ յիշէր, խորթ մօր զգացումներ կ'ունենար ներսիդին, եւ,

այս առաջին ամուսնութեան պտուղներուն դէմ, բնագոյնի, վայրագ սոսկում մը կը զգար, որուն համար ինքզինքը կարող չէր կարծեր . . . :

Անշուշտ, շատ անիրաւ բան էր այս: Ոչ, երկու տղաքը արժանի չէին որ իրենց հօրը երկրորդ կինը, այն որուն յանձներ էր զիրենք բացակայ հայրենին, պարունէր զիրենք երկուքն ալ այս անիրաւ յաշարութեան մէջ: Բայց ինքն իսկ, արժանի եղած էր միթէ որ իրմէ յախճատէին իր հրեշտակը ասանկ յանկարծական ու սոսկալի կերպով . . . : Այս կինը, որ բարեպաշտ ու քաղցրաբարոյ եղած էր, ներսզամիտ ու անձնուէր եղած էր, եւ որ էր տակաւին իր արարքներուն մէջ, իր ստացած առաջին առաքինութիւններուն զօրութեամբը, կը կրէր վշտի այն ապականութիւնը կարի հաստատապէս ստատիկ եւ կարի ուժգին. շարութեան՝ գրեթէ վայրագութեան սատանայ մը, կը շարժէր իր ներսի գին, որ, այս տեսարանին առջեւ ուր ամէն ինչ ներդաշնակութիւն, հանգարտութիւն, գեղեցկութիւն էր, իրենց իրմէն յանկարծ սա հրէշային խօսքը զոր ազդեցակեց բարձրաձայն, որի՞ . բնութեան. Աստուծոյ գարնան:

— Ա՛խ: Ի՛նչ կ'ըլլար, եթէ անոնցմէ մէկն ալ մեռած ըլլար . . . :

Իր այս արտասանած բառերը, որոնց մէջ իր տառապանքին միւղեղնութիւնը կը բուրէր, ինք լսեց զանոնք տեսակ մը ապշութեամբ, որ զինքը նստած քարէ նստարանին վրայէն վեր ցատկեցնել տուաւ: Զեռքերը աչքին տարաւ, իրբեւ թէ այս քոտմնելի մաղթանքին փորձութիւնը վանելու համար, ու սղըսաւ վերստին անտառին միջեւէն քալել. արագ քայլով մը հիմակ, որպէս թէ կարի շատ լուսաւոր տեսարանէն խոյս տալ ուզէր, խոյս

(*) Շարունակութիւն նախորդ Թիւէն:

տալ տեսնելէ այն ճամբան ուրկէ պիտի գա յին իր խորթ տղաքը, խոյս տալ իր խորհուրդներէն, խոյս տալ ինքը իրմէն: Ան կ'երթար, այս կէս մը վայրենի անհուն դաւաժանին մէջ, ընտրելով նեղ, գրեթէ անանցանելի ճամբաները, ուր չորցած ոտները հագուստին կը կառչէին, ուր շոճիներու պտուղները կը կտրատէին ու կը սահէին իր ստեքուն տակ, ուր ձեռքերը մէկգի կ'ընէին անդադար փշտ թուփ մը, կամ բարձր ոտ մը ցախի: Եւ քաղելով հանդերձ այս կերպով, վայրագ դանդաղմունքով մը չարչրկելով ստեքերը ճամբուն անհարթութիւններուն, մատները տերեւներուն բրտութեան, իր մտածումը կ'երթար, կ'երթար նաեւ ինքն ալ:

Ատեւութեան սաստիկ ստտումը զոր նորէն կրեր էր իր խորթ զաւակներուն հանդէպ, հանդարտեր էր: Բայց սրտին մէջ կը մնար անկէ, աւելի մեծ տաղտութիւն մը, եւ հիմը այդ անյաղթելի պժգանքին զոր կը խոտտովանէր հիմայ, զոր գրեթէ արդար կը գտնէր, իրեւ իր դժբախտութեան ներեալ վրէժխնդրութիւնը: Կը քալէր, ու որոշում մը կը ճշդուէր իր մէջը, որոշում մը որ զինքը ցանգորդած էր յաճախ, երբեք այս թմրեցուցիչ յտակութեամբ: Ինչ հարկ կար շարունակելու այս կոսը (corvée), այս կատակերգութիւնը լաւ եւս, ստախոս մայրութեան մը, հանդէպ այն երկու էակներուն, որոնց ներկայութիւնը միայն տանջանք մըն էր իրեն համար: Ինչո՞ւ չազատէր երկուքէն ալ, վարուելով անոնց հետ, ինչպէս որ կը վարուն, վերջապէս, այնքան հարազատ ծնողքներ՝ իրենց հարազատ սրդիներուն, հարազատ աղջիկներուն հետ: Փոխանակ քովը պահելու գանձը, ինչպէս որ կ'ընէր, ինչո՞ւ չգրկեր մանչը գիշերօթիկ վարժարան մը, աղջիկն ալ մայրապետներու վանք մը, որպէս զի ինք մինակ մնայ իր մեռած զաւակին հետ, առանց այլեւս ըսելու իր չուրջը այն ձայները, խընդուքները, խաղերը, շարժումները որ նա խառնէր կը բերէին իր վշտին:

Գիտէր որ անոնք երջանիկ չպիտի ըլլային — Կի որ շատ զգայուն էր, Ալիս որ այնքան փափկապէս էր, — գիշերօթիկի խառնակութեան մէջ: Անոնց տարիքը ունեցող

որքան պզտիկ մանչեր ու աղջիկներ ալ կը կրէին, այս վայրկեանիս, այդ վտարումը ընտանիքէ հեռու, եւ որոնք չէին ետ կենար մեծնալէ: Ու յետոյ, եթէ անոնք երջանիկ չըլլային, անիրաւ բան մը եղած չէր ըլլար: Ելիզապէթ գիտէր նաեւ թէ անոնց մայրը իր մահուան անկողնոյն մէջ պաղատեր էր անոնց հօրը որ իր զինուորական ասպարէզէն ետ կենայ, զաւակներէն չրաժնուելու համար այլեւս, իրենց երկուքին տեղը զանոնք սիրելու համար, քանի որ հայրերնին միայն պիտի ունենային այնուհետեւ: Ինչ կարելի չութեամբ ընդունէր էր զեռասի խորթ մայրը այդ կտակը եւ ինչ հաւատարիմ մնացեր էր սա ուխտին:

— Քանի որ հայրերնին կը շարունակէ իր ասպարէզը, ես չպիտի բաժնուիմ երբեք անոնցմէ, ես միշտ պիտի ըլլամ քովերնին, իրենց մօրը տեղը բռնելու համար:

Հօրենական տունէն հեռացնել այս որբերը, միթէ մեռնողին նուիրական բաղձանքին հնազանդի՞լ էր, մեռնողին՝ որուն տեղը անցեր էր ինք, եւ որ երգում բրեր էր անոր տեղը բռնելու:

Ելիզապէթին խղճմտանքը ո՛չ կը պատասխանէր իրեն: Բայց խորթ մայրութիւնը որ անգամ մը արթննայ, ա՛լ չուտով չի քնանար: Տարօրինակ հնարք տկար զգայնութեան, ապրողը կը զգար, այն մեռնողին համար, որուն զաւակները կ'աղղկին, մինչդեռ իրենը չկար այլ եւս, կը զգար այն կրօնական հայեացք նախանձը որ իր թոյնովը կ'աղակալէ այնքան երկրորդ ամուսնութիւններ, ու երբեմն լաւագոյն արարածները ամէնէն անհաշտ, ամէնէն անգիտակից չարերը կ'ընէ: Ընդդէմ անոր համար որ վարժարանի եւ կուսաստանի գիշերօթիկութիւնը անշուշտ մեռնողին մղձաւանջներէն մէկը ըլլալու էր, խորթ մայրը վրիժառութեան սեւ հրապոյր մը կը գտնէր անոր մէջ . . . :

Ու կը զգար թէ ատիկա սկզբնաւորութիւն մըն էր: Եւ առաջին քայլ մըն էր անգթութեան շուղին մէջ, ուր կ'անդ չպիտի առնէր այլ եւս . . . :

Հայրը պիտի վերադառնար: Ինչ պիտի ըսէր իրեն: Հոս՝ փորձութիւնը ա՛լ աւելի

մեղապարտ կը դառնար : Խորթ մայրը մէկ հատիկ վիան էր զոր ունէին տղաքը իրենց բացակայ հօրը առջեւ : Այնքան դիրքին էր այդ մարդուն գրեթէ չէր կրցած զաւակները քովը պահել այլ եւս , անոնց այս ինչ կամ այն ինչ թերութեան պատճառով : Սուս խօսելու անգամ պէտք չպիտի ունենար : Պզտիկ մանչը բարկասիրտ բնութիւն ունէր , աղջիկն ալ խօսքմուռիկ չէր : Մինչեւ այն ատեն էլ իրապէթ , հարազատ մօր մը պէս , միշտ որբերուն յանցանքներուն եւ հօրերնուն

խտուածներուն մէջտեղը կեցեր էր : Եթէ արիւշ կերպ վարուէ՞ր — իրաւունքը չէ՞ր միթէ . — ու գիշերօթիկ վարժարան եւ վանք զրիկը այնքան պարզ , այնքան օգտակար , այնքան անհրաժեշտ կ'երեւար . . . : Այս բանը ընելով՝ զգա՞ծ պիտի ըլլար զորովին զոր որբերուն հայրը ունէր անոնց համար : Իր առաջուան որոշումներուն որչա՞փ հակառակ էր այս . . . : Բայց ինչո՞ւ չընէր , եթէ առով նուազ պիտի տանջուէր . . . :

Թարգմ. ԵԻՓԻՄԷ ՕՏԵԱՆ
(Վերջին մասը յաջորդ թիւով)

ԲՕԼ ՊՈՒՐԺԷ

“ՄԱՍԻՍ” Ի ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

Ս. Պատրիարք Հայրը , ինչպէս արդէն ծառայելն օրաթերթերը , նախորդ հինգշաբթի կայս. Պալատ դնաց՝ Ա. գործակատար Տիգրան էֆ. Տէր Ներսէսեանի հետ , Ուրբաթ օրը , Ն. Սրբազնութիւնը նախագահեց Խառն ժողովին որ գումարուեցաւ Ղալաթիւս : Ծառաթ, Պատրիարքարան երթալով՝ իր ներկայութեան հրաւիրեց պաշտօնէութիւնը եւ բնութայի գործերու մասին հրահանգներ տրուաւ : Կիրակի եւ երկուշաբթի, Ս. Պատրիարքը իր տունը աշխատեցաւ , եւ երեքշաբթի Պատրիարքարանի մէջ նախագահեց Կրօն. ժողովին ու Նպաստից Յանձնաժողովին :

Երուսաղեմի Միաբանութեան Տնօրէն Խորհուրդի վերականգնութեան համար կատարուած քուէարկութեան մէջ՝ աւաւելաւոյն քուէն շահեր է Տ. Ղեւոնդ վարդապետ Մաքսուտեան որ երկար տարիներէ հետէ կ'ատենապետէ արդէն այդ Խորհուրդին՝ վարելով միանգամայն Վանքին երմտական տեսուչի կարեւոր պաշտօնը : Ամէն անոնք որ հեռուէն կամ մօտէն գիտակցութիւն ունին Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան գործերուն , գիտեն թէ , Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարք Հօր խնամտուն , ու խոհական նախագահութեան ներքեւ՝ Տ. Ղեւոնդ վարդապետ ինչ մեծ բաժին մը ստանձնած է վարչական աշխատութեան ու գործերուն զորս կը վարէ ձեռնհասօրէն ու արդիւնաւորապէս : Իր վերջնորոշութիւնը — 38 քուէարկուներու 33ին

քուէովը — այդ պատկառելի Միաբանութեան կողմէ բարոյական զնահատումի արժանաւոր հաւատարմը մըն է նոյնքան պատուարէր ընտրեալին որքան զինքը ընտրող եկեղեցականներուն : Միաբանական ընդհանուր ժողովին կողմէ ընտրուած միւս եկեղեցականներն են — ինչպէս օրաթերթերը ծանուցին արդէն — Տ. Վահրամ Վ. Ազարեան , Տ. Մամրէ եւ պիտի. Մարիոսեան , Տ. Նզիա Վ. Յովհաննէսեան , Տ. Խորէն Վ. Փորթուգալեան եւ Տ. Ներսէս եպիսկ. Գէորգեան : Լուսարարապետ Տ. Սահակ Սրբազան , որ Ատանա կը գտնուի , Տնօրէն Խորհուրդի մնայուն անդամ ըլլալով , իր անուան քուէ չէ տրուեր : Տնօրէն Խորհուրդի նորընտիր անդամները աւելնքն ալ , ընդհանրապէս , Միաբանութեան ծանօթ ու բազմամեայ ծառայութիւններ մատուցած եկեղեցականներ են որոնց գործակցութիւնը նպաստաւոր միայն կրնայ ըլլալ Վանքին բարեկաւութեանը :

Հիւանդանոցի Հոգաբարձուքիւնը հրատարակեց մարտ 12ի Նուագահանդէսին հաշիւը ուսկից կերեւայ թէ Մասնախումբին գանձապետ Մարտիկ էֆ. Յակոբեանէ ստացած է Նուագահանդէսին զուտ հասոյթը , 776 տկի 76 դր. : Ընդհանուր հասոյթը եւ զած է 804 տկի 60 դր. որուն 19. 84ը ծախք եւ 8ը ապաւոյնի : Այս հաշուեցոյցին մէջ աւազարաւ է ծախքի խնայողութիւնը որ սովորական չէ ազգ. բարեգործական հանդէսնե-

րու ելեւմուտքին համար, ինչպէս երբեմնի պարահանդէսներուն: Իրաւ է որ « Իւնիօն Ֆրանսէզ »ը ձրիարար տրամադրեց իր սրահը եւ արուեստագէտները անձնուիրաբար մասնակցեցան ֆոնսեռին, ասով հանդերձ դարձեալ խղճամիտ հոգածութիւն մը կը նշմարուի՝ Հիւանդանոցին յատկանալի մէկ զրուշին իսկ շտալութիւն չընելու, որուն համար խընդակցութեան արժանի են Մանտախումբին անդամները, մասնաւորապէս անոր եռանդուն ու համակրելի գանձապետը որ իր ար-

ուեստագիտական ճաշակին միացնելով սեղանաւորական ու առեւտրական հրապարակի վրայ ունեցած դիրքին ապաւելութիւնը, նուազահանդէսը հաճելի ու արդիւնաւոր ընծայելու մեծապէս սատարեց:

Յովնաննէս ԷՖ. Գալաննեան, որ գաւառացի ծանօթ գրագէտներու շարքին մէջ առանձնայատուկ տեղ մը գրաւած է իր բանասիրական ուսումնասիրութիւններովը, Թուքատէն մայրաքաղաքս եկած է քանի մը ամսուան համար, առեւտրական գործերով:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐԱԹԵՐԹԵՐՈՒ

ԳԼԽԱՒՈՐ ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐԸ

ԲԻԻԶԱՆԴԻՈՆ (Տէր եւ Տնօրէն Բ. Քէշեան) Թ. 1089-1094: — Գաւառացի Քրոնիկ. Մշտ լուրեր. Գեղան — Կարնոյ լուրեր. Թղթակից: — Պատմութիւն տարրաբանութեան. Հ. Ս. Ճեղաշեան: — Ամուսնութեանց շուրջը. Բարոյասէր: — Կաթի տենդ կա՞յ թէ ոչ. Տոմբ. Ա. Գարագաշ: — 1899-1900ի Պաղեստինի առեւտուրը. Խ. Գ. Գանգաշեան: — Մասերոյի նոր պատմութիւնը. Թարգմ. Տիւնայ վրդ: — Ամենակարեւոր գիտութիւնը. Ա. Գ. — Բանի մը գիտողութիւններ. Յ. Վ. Յակոբեան: — Իզմիրեան Քրոնիկ. Գ. Խորասանեան: — Խմբագրական. Բրիտանեան «գիրք». Բիւզանդի Քեչեան: — Բնութեան առջեւ. Մկրտիչ վրդ. Աղաւունի: — Գաւառացի Քրոնիկ. Երզնկա. Դ. Վ. — Արգէտի ստորադէն. Ե. Երկաթեան: — Բախտախոյնդիրը (Թերթօն). Քասիմ:

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ (Տէր եւ Տնօրէն Տ. Ճիւլէկեան) Թ. 365-370: Ֆրանսական գործեր: — Դաշնակցութիւն դաշնակցութեան դէմ: Լիւնսէր: — Աղջկանց դաստիարակութիւնը. Տ. Շաշմեան: Անգլիոյ ապագան. Տ. Սիւնեան: — Մեր առջեւ պէ՞տք է տեղափոխել. Ժ. — Տեղադրական. Բալու. Բ. Գ. Գարեգին: — Գաւառի կեանքը (Խմբագրական). Ջարնայր: — Քաղքին ժամացոյցը. Թ. Ա. — Արուեստահանդէսին մէջ. Մ. Բօշ: — Հայ լրագրավաճառը. Մ. Ո. — Նոր կիւրակին Պալքըլի գերեզմանատան մէջ. Տ. Պ. Մ. — 20րդ դարը. Գ. Խ. Քեօնիւրեան:

ԱՐԵՒԵԼՔ (Տէր եւ Տնօրէն Ջ. Եռսուֆեան) Թ. 4319-4324: Օրինակ մը (Խմբագրական). Ա. Անտոնեան: — Վերջին ճամբարութիւնս. Գալուստ Անդրեասեան: — Ֆրանսայի յիշատակարանները. Յ. Կոմիկեան: — Տգեղ բարքեր (Խմբագրական). Ջարեհ Եռսուֆեան: — Բժշկական հարցումին պատասխանը. Ս. Քիւլիլեան: — Սիրոյ եղանակը. Վահան Յարութեան: — Համարաւոր թէ համարաւոր. Արշաւիր: — Պարսկահայոց կրթական գործը (Նամակ Թէհրանէ) — Ուրֆայէն լուրեր. Գ. Կ. Ո. — Պ. Գ. Թումանեանց. Ա. Յ. Այվազեան: — Բժշկական Քրոնիկ. Մ. Պ Թիւրքեանեան: — Քահանայ մը եւ իր գործը. Շ Շաւարշ: — Նոր յանգամանք մը. Արիստիդէս: — Բուդաղեանի կտակը (Նամակ Պաղուէ) — Էնկիւրիի գործեր. Ս. Մխիթարեան:

Գրագէտ բարեկամ մը, աշխատակից Մախիս, որ Ալէմտաղի կը գտնուի այս միջոցիս, տպաւորութիւններու շարք մը զրկած է մեզ, իրեն յատուկ նկարագեղ ոճով գրուած, — զոր պատի հրատարակենք յաջորդ թիւով:

ԱՐՏՈՆԱՏԵՐ Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

Տպագրութիւն Ե. Մ. Ս. ՏԹԷՆՈՍԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Ֆինանսըլար եօգուշու, Թիւ 27

Ի Ի Ն Ի Օ Ն

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հիմնուած 1828—1829 ին

ԵՐԱՇԽԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ ՀՐԳԵՀԻ ՃԻՒՂԻՆ

97 Միլիոն

ԵՐԱՇԽԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ ԿԵՆԱՅ ՃԻՒՂԻՆ

137 Միլիոն

Ընկերութեան գրամատուցին է

ՕՍՄ. ԿԱՅՍ. ՊԱՆՔԱՆ

Թուրքիոյ եւ Պուլկարիոյ Տնօրէն

Սիւնն եփ. Բայսեքչեան

Կենաց ճիւղին տեսուչ

Միհրան եփ. Տէր Ներսիսեան

Կ. Պոլիս, Կալաթա, Թահտապուրուն խան

Օսմ. Պանքայի ղէմ

Կ. Ս. ՈՍԿԵՍԱՆ

ԱՌՋԵՌՆ ԲԱՌԱԳԻՐՔ

ՀԱՅԵՐԷՆԷ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 25,000 ԲԱՌ, ՈՃ, ԵՒԱՅԼՆ

Այս բառարանին երկրորդ տպագրութենէն հաջորաւոր օրինակներու կարճ միջոցի մը մէջ վաճառումը ամենէն զօրաւոր ապացոյցն է գործին արժանեաց :

Մասնաւորապէս ֆրանսերէն լեզուն ուսանողներուն համար պատրաստուած ըլլալով հանգերձ պիտանի եւ օգտակար է առհասարակ ամէն կարգի անձանց :

Իր պարունակութեան ճոխութեամբ, թուղթի եւ տպագրութեան մաքրութեամբ ու կազմի գեղեցկութեամբ հայերէն հրատարակութեանց ամենէն աւժանը կրնայ կոչուիլ :

Գին զօրաւոր քաղթօնէ կազմի 25 դր.:

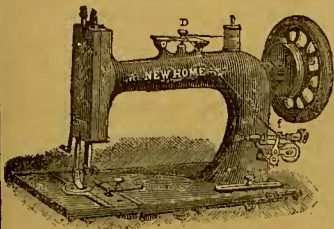
Գին ընտիր լաքակազմի 27 դր.:

Կեդրոնաւեղին է

Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ վաճառատունը

Ֆինճանճըլը Եօզուշու, Կ. Պոլիս

Կը գտնուի ամէն գրաւաճառաց քով :

Ն Ի Ո Ւ Հ Ո Մ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՄԻԱԿ ԿԱՐԻ ՄԵՔԵՆԱՆ

Որ կը մրցի միւս բոլոր կարի մեքենաներուն հետ

ՊԱՐԶՈՒԹԵԱՄԲ

ՏՈԿՈՒՆՈՒԹԵԱՄԲ

ԱՐԱԳՈՒԹԵԱՄԲ

ԹԵԹԵՒՈՒԹԵԱՄԲ

ԱԺԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

Թուրքիոյ համար միակ ներկայացուցիչ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Կ. ՄԻԱՆԵԱՆ

Կեդրոնաւեղին, Սիբէճի, Քէօրիւլիս խան, Թիւ 3

Մասնամիւլ, Ղալաթիա, Պէօյլէք Միլլէթ խան, Թիւ 33

Դնողներու համար վճարման եւ ամեն տեսակի դիւրութիւններ

Ամերիկայի Միացեալ Պահպանութեան Պատկերասրահ

ՏՈՒՐԹ. Ե. ՄԱՍԻՍ, բժիշկ եւ մասնագէտ ջղային տկարութեանց, ստամոքսի, աղեաց հիւանդութիւններու, ծննդամիզական եւ գաղղիական ախտերու: Բերա, Թագսիմ փողոց, Թիւ 10, ամէն օր կէս օրէ վերջը :

ՌՕՍՒԱ — ROSSIA

Ա. ՊՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԴԵՀ, ԿԵԱՆՔ, ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ, ԱՐԿԱԾՔ

1898 տարւոյ մէջ գանձուած ապահովագրիւններ	34,775,642	Փրանք
Երաշխաւորութեան գումար	121,765,333	»
1881էն ի վեր ապահովագրեալներուն վճարուած	164,172,000	»

Կեդրոնացեալի, Ղալաթիոյ Քարափին վրայ, Մաֆասան հին տեղը

Ընդհ. Քննիչ
Ա. ՀԻՒՐՄԻԻԶ

Ընդհ. Գործակալ
ԹԷՈՏՈՐ ՌԷՔԷՆ

ԻՍԹԸՐՆ ԳԱՈՒՆԹԻՍ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՊՊՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴԴԵՄ ՀՐԴԵՀԻ (Ի ՀԸԼԼ)

Նպասաւոր պայմաններով կ'ապահովագրուին ամեն տեսակ շէնք, կարասի, ապրանք

ԳՐԱՄԱԳԼՈՒԽ 7,250,000 ՖՐԱՆՔ

Ընդհանուր գործակաւսար Գ. ՖԵՐԱՏԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Հաճորուլօ խան, թիւ 53, 54, 55, 56

Ընկերութեան գրամատուեն է ՔՐԷՏԻ ԼԻՈՆԷ

“ԱԼԼԷԱՆՁԱ,”

ԱՊՊՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ (ՃԵՆՈՎԱ)

ԳՐԱՄԱԳԼՈՒԽ ԵՒ ԵՐԱՇԽԱՌՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՒՄԱՐ 87,455,645

Ընկերութիւնը կը կնքէ կեանքի ապահովագրութիւններ խառն, եւ որոշ պայմանաժամերով, օժիտի, ցկեանս կամ ժամանակաւոր եկամուտներու, հետեւեալ առաւելութիւնները ընծայելով.

Մէկ տարուան ապահովագրութենէ ետքը, երբէք ապահովագրիւնները (քոչիս) չեն ջնջուիր, մենամարտն ու անձնապահուցիւնը կ'երաշխաւորուին, ըսաւ ո եւ է արհեստի կամ ուղեւորութեան համար յաւելուածական ապահովագրին (քոչիս) չի պահանջուիր, ապահովագրիւնը վճարուած դադրելու պարագային՝ ապահովագրիւնը կը գնուի ըստ նշանակեալ արժէքին, ապահովագրի ծախք չաւուրելու, ընկերութեան չահերուն կը մասնակցի ապահովագրողը:

Արկածեալներու դիմ ապահովագրող քիւն մահուան կամ աշխատելու անկարողութեան պարագային ժամանակաւոր անկարողութեան համար օրական վճարուած կ'ըլլայ:

Երաշխաւորութիւններ՝ հեծանիւի, ձիու, կառքի, թրամուէյի, երկաթուղիի, շոգենաւի, առաւատտանաւի, միջատներու խայթուածքի եւ ապահովագրողին արհեստին մէջ կամ անկէ դուրս պատահելիք ուրիշ ո եւ է արկածի դէմ:

Ընկերութիւնը կ'ապահովագրէ օրինաւոր անձնապաշտպանութիւնը, ինչպէս նաեւ մարդ մը կամ ինչք մը ազատելու առթիւ պատահած ո եւ է արկած:

Ընկերութեան պանքան է՝ ՔՐԷՏԻ ԼԻՈՆԷ

Ընդհանուր գործակաւսար Գ. ՖԵՐԱՏԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Հաճորուլօ խան, թիւ 53, 54, 55, 56